

А.О. Науменко, канд. техн. наук, доцент

І.В. Науменко, аспірант

**Харківський національний технічний університет сільського
господарства імені Петра Василенка**

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИМИ РЕСУРСАМИ

Постановка проблеми. Виробництво сільськогосподарської продукції здійснюється на основі органічної єдності таких чинників, як земля, трудові та матеріальні ресурси. Недостатнє забезпечення підприємства ресурсами ускладнює процес його виробничої діяльності, гальмує досягнення конкурентоспроможного виробництва сільськогосподарської продукції.

Протягом останніх років спостерігаємо тенденцію до зниження рівня технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, який нині оцінюють як критичний. Низький рівень забезпечення матеріально-технічними ресурсами та неповне використання природного і виробничого потенціалів у сільському господарстві спричинені й суттєвими недоліками структури господарського комплексу країни, соціально-економічними причинами. В Україні повільно розвивається машинобудування для потреб аграрної сфери та будівельної індустрії на селі.

Нееквівалентний обмін сільськогосподарської і промислової продукції призвів до значного зростання ступеня спрацювання основних засобів, зниження темпів науково-технічного прогресу. У багатьох сільськогосподарських підприємствах знос будівель і споруд становить понад 60 %, машин та обладнання – близько 70 %. Вартість основних засобів зростає переважно через їх індексацію без додаткового впровадження нових потужностей. Понад половину парку тракторів, збиральних комбайнів і вантажних автомобілів відпрацювала свій амортизаційний термін. Внаслідок цього витрати на ремонт і технічне обслуговування становлять близько 70 % суми коштів на придбання нової техніки, до 40 % машин простоюють через технічні причини. Рівень забезпечення більшості сільськогосподарських підприємств матеріально-технічними засобами не перевищує 50 % від нормативної технологічної потреби.

Диспропорції у забезпеченні сільського господарства матеріальними

і технічними засобами виникли через те, що не були враховані зміни економічного механізму функціонування аграрного виробництва, розвитку багатокладності в сільському господарстві, рівня та напрямів спеціалізації, розмірів і форм виробництва, особливостей розвитку ринкових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення сільськогосподарського виробництва основними виробничими ресурсами завжди було актуальним і відображене в чималій кількості наукових праць. Теоретичним і практичним аспектам цієї проблеми приділяється значна увага в працях таких вчених, як Л.О. Мармуль, О.А. Плаксін, Л.Ю. Мельник, П.М. Макаренко, Г.І. Мостовий, М.М. Гаврилук, Г.О. Андрусенко, А.І. Сокол, Я.К. Білоусько, В.І. Бойко та ін. Дослідженню стану та перспектив відтворення основних засобів агропромислового виробництва присвячені праці таких учених, як О.Є. Гудзь, А.В. Сомик, М.Я. Дем'яненко, Н.В. Добіжа, В.І. Кравчук, О.О. Непочатенко.

Особлива увага зосереджена на вивченні стану матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Проте чимало питань потребують подальшого дослідження й доопрацювання.

Формування цілей статті. Метою статті є аналіз забезпечення сільськогосподарських підприємств Харківської області матеріально-технічними ресурсами, оцінка стану відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва, розробка напрямів удосконалення механізму відтворення та джерел його фінансового забезпечення.

Виклад основного матеріалу досліджень. Реформування аграрного сектора економіки України та створення нових організаційно-правових форм господарювання негативно вплинули на негативну динаміку ресурсозабезпечення сільськогосподарських підприємств. Так, за період 2000-2010 рр. площа сільськогосподарських угідь у розрахунку на одне господарство в підприємствах Харківської області зменшилася на 19,2 %, кількість працівників скоротилася більше ніж удвічі (в тому числі в галузі рослинництва – на 49,7 %, тваринництва – у 3,1 раза), середньорічна вартість основних виробничих фондів у розрахунку на одне підприємство зменшилася на 41,6 % [10].

Технічна оснащеність аграрного виробництва стійко погіршується в сільськогосподарських підприємствах. Упродовж 2000–2012 рр. кількість тракторів, використовуваних у сільськогосподарському виробництві, скоротилася з 17185 до 8915 шт. (або на 48,1 %), зернозбиральних комбайнів – з 2909 до 1868 шт., кукурудозбиральних комбайнів – більш,

ніж у 2 рази, кормозбиральних комбайнів – у 5 разів (табл. 1). При цьому більшість із них відпрацювали свій термін експлуатації, фізично повністю зношені та морально застарілі.

1. Наявність техніки та енергетичних потужностей у сільськогосподарських підприємствах Харківської області

Види сільськогосподарської техніки	2000	2002	2004	2005	2006	2007	2011	2012	2012 у % до 2000
Трактори – усього, од.	17185	14608	12228	11635	10710	10097	8625	8915	51,9
Комбайни – усього, шт.	4774	4114	3502	3311	3056	2790	2653	2785	58,3
у тому числі: зернозбиральні	2909	2581	2287	2210	2087	1964	1844	1868	64,2
Кукурудзозбиральні	378	308	254	247	210	180	119	117	31,0
кормозбиральні	1458	1201	945	837	741	627	423	409	28,1
Картоплезбиральні	29	24	16	17	18	19	31	31	106,9
Бурякозбиральні машини, шт.	1090	968	864	797	733	632	418	393	36,1
Сівалки – усього, шт.	7269	6361	5678	5510	5186	4943	4410	4619	63,5

Безсумнівно, зменшення кількості технічних засобів спричинило спад фондо- та енергозабезпеченості аграрних формувань.

Згідно з даними табл. 2 за останні три роки простежуються незначні позитивні зміни у придбанні таких видів техніки, як трактори, жнивварки, плуги, сівалки. Так, обсяги придбання тракторів за останні чотири роки зросли майже у 5 разів, зернозбиральних комбайнів – у 3 рази, а загальна сума витрат на придбання сільськогосподарської техніки аграрними підприємствами Харківської області зросла у 7 разів – з 186,6 до 1298,2 млн грн, але порівняно з 2005 р. обсяги придбання інших видів техніки скоротились суттєво.

Станом на 01 січня 2013 р. сільгосптоваровиробниками області було придбано 2150 одиниць сільгосптехніки на загальну суму 1298,2 млн грн, із запланованих 241,6 млн грн, з яких:

- 560 тракторів на суму 293,5 млн грн;

2. Обсяги придбання сільськогосподарської техніки суб'єктами господарювання Харківської області, 2005-2012 рр., одиниць

Вид сільськогосподарської техніки	2005	2007	2009	2010	2011	2012
Трактори всіх марок	401	449	101	244	404	561
Зернозбиральні комбайни	152	173	61	67	212	180
Жнивирки	49	35	15	15	44	80
Плуги	66	58	26	13	41	64
Сівалки зернові	235	305	31	70	114	220
Сівалки для посіву кукурудзи	76	68	23	35	21	30
Культиватори	258	249	35	86	81	146

- 185 зернозбиральних комбайнів на суму 258,6 млн грн;
- 280 посівної техніки – на 141,1 млн грн;
- 418 одиниць ґрунтообробної техніки – на 88,1 млн грн.

У 2013 р. сільськогосподарські товаровиробники області планують придбати різної техніки на загальну суму 496,1 млн. грн.

Зазначимо, що сучасний стан формування складу машинно-тракторного парку сільськогосподарських підприємств, в тому числі і Харківської області, відбувається у відповідності до обраного напрямку господарювання та наявного і дотаційного кошторису. При цьому, у зв'язку з відміченою тенденцією формування великих агрооб'єднань, спостерігається інтенсивне оновлення машинно-тракторного парку підприємств. На сьогодні ринок сільськогосподарської техніки вітчизняних і світових виробників представлений значним спектром машин, які відрізняються як за своїми характеристиками, так і в ціновому аспекті. При формуванні парку машин є доцільним врахування його якісного складу. Так, наприклад, світова наука і практика [1] свідчать, що в структурі тракторного парку близько 20 % повинні становити трактори класу 3-5 і до 80 % – просапні трактори класу 1,4-2,0. За умови укрупнення сільськогосподарських підприємств доля потужних тракторів зростатиме.

Стосовно структури комбайнового парку, то за даними [2] він повинен складатися з 15 % малої потужності, 50-60 % – середньої і 30-40 % великої потужності.

Наведені науково-практичні рекомендації доцільно враховувати при формуванні парку машин конкретного регіону, залежно від напрямку діяльності підприємств у виробництві сільськогосподарської продукції.

При цьому вирішення цих питань тісно пов'язане із організацією технічного обслуговування і ремонту техніки.

Аналіз постачання [3] в Харківську область до 2008 р. мобільної сільськогосподарської техніки показав, що 45 % колісних тракторів і 55,4 % гусеничних тракторів вироблено вітчизняними виробниками і лише 1,2 % колісних тракторів фірмами далекого зарубіжжя. Зернозбиральна техніка вітчизняного виробництва складає 1,8 %, а 19 % виробників далекого зарубіжжя, 79,2 % машин виробництва Росії.

Постачання зернозбиральної техніки в Харківську область також свідчить про те, що господарства надають перевагу комбайнам зарубіжного виробництва, незважаючи на їх вартість, яка значно перевищує ціни машин вітчизняного виробництва та тих, що виробляють країни СНД.

Вкрай необхідним є переорієнтація стратегії технічного сервісу машин у сільськогосподарському виробництві. Аналізуючи ситуацію, що склалася, є доцільним використання накопиченого досвіду інших країн [4].

При цьому розвиток форм технічного забезпечення та створення системи обслуговування повинні базуватися на паритетності взаємовідносин споживачів та виробників матеріально-технічних ресурсів, координації діяльності державних та приватних структур, моніторингу ринку та державній підтримці вітчизняного сільськогосподарського машинобудування.

Зміцнення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств необхідно здійснювати на основі розвитку маркетингової інфраструктури, яка в загальному плані повинна включати сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, сервісні пункти, промислово-фінансові групи, інформаційно-консультативні центри, дорадчі служби тощо.

Таким чином, перспективними організаційними формуваннями технічного сервісу є дилерсько-сервісна мережа, ремонтно-обслуговуючі підприємства, фірмові технічні центри та ін. Ці формування повинні мати сервісно-консультативні та дорадчі служби з питань оптимізації формування машинно-тракторних парків сільськогосподарських підприємств, обґрунтування раціональних форм використання, обслуговування та ремонту техніки.

Також зазначимо, що із урахуванням низької ефективності фінансово-кредитної системи сучасних сільськогосподарських підприємств та аграрного сектору в цілому, особливого значення в системі технічного забезпечення АПВ повинен набути лізинг. Ефективний вплив лізингу на оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських

товаровиробників спричинений тими потенційними можливостями, які закладені в лізинговій формі підприємницької діяльності, а саме:

кредитування у вигляді машин і обладнання, на відміну від грошового кредиту, що зменшує ризик неповернення коштів;

техніка (лізингове майно) вже є заставою;

лізинг передбачає 100% кредитування і не вимагає негайного початку платежів, що дає змогу без різкого фінансового напруження поновлювати виробничі фонди;

умови лізингової угоди гнучкіші порівняно з кредитом, бо дають змогу сторонам вибрати вигідну схему виплат;

лізингові платежі відносять на витрати виробництва (собівартість) лізингоодержувача і, відповідно, знижується оподаткування прибутку.

Лізинг є засобом реалізації продукції, розвитку виробництва, впровадження науково-технічного прогресу, створення нових робочих місць, тому держава повинна бути зацікавлена у підтримці й розширенні лізингових операцій.

Висновки. Рівень матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств Харківської області є недостатнім.

Непередбачуваність ринкової ситуації та відсутність коштів не дають змоги підприємствам здійснити комплексне оновлення матеріально-технічних ресурсів, що певною мірою гальмує зростання продуктивності інших ресурсів підприємства. Лише завдяки внутрішнім резервам вирішити проблему неможливо: необхідне втручання держави стосовно стабілізації ринків виробничих чинників, розвитку лізингового механізму та підвищення рівня державного фінансування пріоритетних програм розвитку агропромислового виробництва України та її регіонів.

Бібліографічний список: 1. Войтюк В.Д. Сучасні вітчизняні трактори сільськогосподарського призначення / В.Д. Войтюк, В.Д. Гречкосій, О.А. Бешун // Аграрна техніка. – 2008. – № 2(3). – С. 10-15. 2. Масло І. Обґрунтування збирання зернових і структури парку зернозбиральних комбайнів / І. Масло, М. Грицишин, Я. Босий // Техніка АПК. – 1999. – № 4. – С. 8-9. 3. Стан технічного забезпечення АПК Харківського регіону та перспективи сервісного обслуговування машин / Д.І. Мазоренко, О.В. Козаченко, С.П. Сорокін, П.М. Клімов / Технічний сервіс АПК, техніка та технології у сільськогосподарському машинобудуванні // Вісник ХНТУСГ ім. П. Василенка. Вип. 77. – Х., 2009. – С. 3-8. 4. Кравчук В.І. Технічна політика АПК в контексті вступу України в СОТ / В.І. Кравчук // Техніка для АПК. – 2008. – № 5. – С. 11. 5. Шебанін В.С. Системне оновлення і розвиток матеріально-ресурсного

потенціалу сільського господарства / В. С. Шебанін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 276 с. 6. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / відп. ред. В.М. Трегобчук. – К.: Ін-т економіки НАН України, 2003. – 259 с. 7. Деревець І.С. Деякі аспекти матеріально-технічного та інженерного забезпечення АПК України / І.С. Деревець // Економіка АПК. – 2006. – № 3. – С. 12–16. 8. Вергун М.Г. Підвищувати ефективність використання земельних, трудових і технічних ресурсів села / М.Г. Вергун // Економіка АПК. – 2008. – № 1. – С. 31–39. 9. Добіжа Н.В. Відтворення матеріально-технічної бази як основа зростання сільськогосподарського виробництва / Н.В. Добіжа // Економіка АПК. – 2008. – № 4. – С. 78–83. 10. Литвинова О.М. Техніко-технологічна оснащеність сільськогосподарських підприємств та конкурентоспроможність продукції / О.М. Литвинова, М.Ф. Даниленко // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 39-42.

Науменко А.А., Науменко І.В. Оценка современного состояния обеспеченности сельскохозяйственных предприятий Харьковской области материально-техническими ресурсами. В статье проанализированы актуальные вопросы обеспечения сельскохозяйственного производства основными производственными ресурсами, исследованы теоретические и практические аспекты этой проблемы. Проанализировано современное состояние обеспечения сельскохозяйственных предприятий Харьковской области материально - техническими ресурсами, оценено состояние воспроизводства материально - технической базы сельскохозяйственного производства, разработаны направления совершенствования механизма воспроизводства и источников его финансового обеспечения.

Naumenko A., Naumenko I. Assessment of the current state of security of the agricultural enterprises of Kharkiv region logistical resources. This article analyzes the actual problems of material and technical base of agricultural production, the theoretical and practical aspects of this problem. The current state of agricultural enterprises of Kharkiv region logistical resources, assessed the state of play of material and technical base of agriculture, developed directions of improvement of reproduction and the sources of its funding.